

14.4.11.6 Hoeden –Op- wandel met de dieren

Je kan ook als herder 📖 met de kudde op stap gaan. De Border Collie is de meest gebruikte herdershond 📖. Er worden zelfs wedstrijden schapen drijven georganiseerd. Om een afdwalend schaap van richting te doen veranderen werd ook wel een herdersstaf 📖 gebruikt met een klein schopje op de top. Hiermee werd een kluitje aarde naar het schaap gemikt.

Wetenschappers hebben de manier waarop honden een kudde drijven via computers wiskundig geanalyseerd. De eindconclusie is verrassend eenvoudig, en bruikbaar om groepen (ook pluimvee, vissen, mensen...) te manipuleren 📖. Drijf ze eerst samen, zo compact mogelijk. Daardoor gaan ze reageren als groep. En kan je ze sturen.

In een **kudde** werd vaak één zwarte bok gehouden. Die moest al het kwade aantrekken, en zo de rest van de kudde gezond houden. Zo 'n zondebok 📖 valt natuurlijk altijd extra op in de kudde.

De belhamel 📖 is een gesneden (📖 gecastreerde) ram die een kudde met de bel leidt. Je kan ook koeien, ganzen...hoeden.

De kavane 📖 is een houten herdershut op wielen of slede die door een trekpaard verplaatst werd. Een micro tiny housje, waar je net in kon liggen en slapen. (Ik vermoed dat het woord komt van cabane: hut, met een Spaanse switch v-b.)

De herd- of heerdgang was vroeger de dagelijkse grazers-rondgang onder leiding van de door de deelnemers vergoede herder. Dorpelingen brachten 's morgens vroeg hun ganzen, schapen, runderen, alle grasetend vee samen op een (vaak driehoekig) pleintje. Ook kinderen konden met gezinsvee mee. De dieren moesten dan snel het dorp uit, zodat ze niet in de daartoe wel omheinde tuinen en weiden terechtkwamen. Pas 's avonds kwamen ze terug.

De bewoners hadden gezamenlijk het recht hun dieren op de omliggende 'gemene' gronden (wilde graslanden, bermen, heide of bossen) te weiden of hoeden. Het oude woord 'heerd' betekent niet alleen 'kudde' maar ook 'herder'. In heel wat dorpen, ook in Haspengouw, verwijzen straatnamen nog naar de routes die gevolgd werden. (Vooral de vachten (en hoeven) van schapen hebben op deze routes veel onkruidzaden verspreid.)

Een herder was 7 jaar in opleiding herder. Vooral (problemen bij) het lammeren vroeg veel ervaring. Ook kennis van ziektesymptomen en behandelingen, en van kruiden maakten zijn/haar job tot een belangrijke en vertrouwelijke gemeenschapsfunctie.

Begrazen met hoofdzakelijk schapen gebeurde op bermen, gemeenschappelijke weiden in afspraak, bos en moeilijk toegankelijk gebied en vooral braakliggende akkers. (potstal) 's morgens ontlasten

Het principe werd in andere landen ook toegepast. De 'commons' 📖 waren hulpbronnen die door leden van de groep gebruikt mochten worden. Benamingen variëren met o.a. meent (herken 'gemeente'), brink (gemeenschappelijk plein, grasveld, ontmoetingsplaats), gemene gronden. Maar ook bewatering of bevoeiing, hakhout, een dorpsbroodoven of dorpspomp werden vaak op deze manier beheerd.

In Duitsland, Canada en Griekenland zijn goede ervaringen opgedaan met ezels als bewakers in een schapenkudde. Zelfs naar een solitaire wolf zijn ze uiterst agressief. Ze balken luid en gebruiken hun hoeven en zelfs hun tanden. Een combinatie met honden kan een probleem zijn.

Een wolf blijft weg van blaffende kuddebewakingshonden 📖 zoals de Pyrenese berghond (patou), Hongaarse Kuvasz en Maremmano. Herdershonden die afgelegen schapenkuddes bewaken krijgen ter bescherming tegen wolven soms een stekelhalsband (📖 CoyoteCollar of Carlanca, wolf collar, of wolvenhalsband 📖 om voogdhonden te beschermen tegen aanvallen van wolven). De pinnen wijzen naar buiten (in tegenstelling tot exemplaren die 'voor trainingsdoeleinden' verkocht worden – waarvan er sommige ook binnenstebuiten gedraaid kunnen worden).

In Noord-Europa en Amerika worden wolven (tijdelijk) van het vee weggehouden met kleurrijke (meestal rode) lappen of vlaggen boven of voor de omheining. De lappen voor **fladry** 📖 zijn max. 50cm groot, en hangen 50cm uit elkaar. Als de vlaggenlijnen (2m) vóór de omheining op 50cm hoogte gebruikt worden aan een draad met elektrische schokken, is het effect en de duur (uiteraard 😊) beduidend beter. Vermoedelijk dus vergelijkbaar met glitterstroken in de kerselaar. Die houden vogels ook weg. Voor enkele dagen... Dus bruikbaar voor mobiele kuddes.

Uit onderzoek blijken felle flitslichten, lawaai en beweging goed te werken. Tiens. Nieuw of het vee er ook zo over denkt.

Figuur 112
Wolvennokpan

In Bretagne (Ardèche e.a) gebruikten herders een 'rhombe' (of snorrobot, zie 🐾 Omgeving, Muziekinstrumenten) om wolven op afstand te houden, en een wolvennokpan 📖 of -tegel, la tuile à loup (wolfszegel, Wolfstiele) als alarm dat bij een bepaalde windsnelheid en richting (noord) hen dat de gure winter wolven naar het dal dreef. Het ornament is een stenen of aardewerk windinstrument (-orgel), eventueel met resonantiekamer en een raster of gatenpatroon, of een kruis- of andersvormige opening(en).

O.m. in Gent, Antwerpen, Rotterdam is een **stadsherder** 📖 met een kudde schapen actief voor het ecologisch onderhoud van natuurdomeinen, openbaar en privé, bermen, langs wegen, autosnelwegen, bruggen en ecodeucten, bedrijfsterreinen, dijken, bij kanalen en rivieren, bv. bestrijding van Japanse Duizendknoop, rusthuizen, parken en tuinen omheen campus, natuurlijke graslanden, bosranden, bij bossen, forten, tankgrachten..., zonnepanelenparken, geluidswallen, natuurbegraafplaatsen, golfterreinen...

Foerageren 📖 is het zoeken en vinden van voedsel door dieren, waaronder de mens. (Belangrijk: ken je omgeving, ken de natuur -en wat eetbaar is- en de afvalcontainers van supermarkten ed.)

🎵 *Een schaap geeft wol, een bok geeft katoen.*

14.4.11.7 Potstal: warme stapel mest

Natuurlijke **heide** vinden we op schrale grond boven de boomgrens in de bergen en vlak aan zee.

Onze heide 📖 is een cultuurlandschap 📖, door mensen gemaakt. De oudste heidevelden ontstonden zo'n 5.000 jaar geleden op voedselarme gronden.

De eerste landbouwers staken bos in brand om akkergronden te krijgen (brandcultuur 📖). Of rooiden bomen om houtskool te maken (productie van teer, ijzererts, smeden...) In de as en de vruchtbare bovenlaag van het bos werd graan gezaaid. De grond was na drie jaar uitgeput. Maar er was ruimte genoeg om een nieuw stuk te ontginnen (wisselbouw). En de natuur zorgde voor herbebossing. Op schrale gronden kan de natuur dit niet bijbenen. Er groeiden enkel kleine struikjes: heide en wat kruiden en grassen. Om akkers vruchtbaar te maken werden (vooral) schapen gehouden omwille van hun mest. Zij lusten heide en eten ook jonge boompjes. Hierdoor verdwenen de uitgestrekte bossen langzaam ten gunste van de heide. Van nature is heide een lichtminnende pionierplant, die op den duur verdrongen wordt door bomen.

's Avonds werden de schapen naar de **potstal** (📖 soms zonder dak) gedreven. Bedoeling was wat bescherming te hebben tegen weer en wind, de kudde samen te houden, maar vooral ook de waardevolle mest te verzamelen. Geregeld werd de mest met droog materiaal (stro, plaggen (📖 bovenlaag van de grond), heide, turf) bestrooid om de dieren proper te houden. Hierdoor ontstond een stevig aangestapte, warme en dikke laag mest (als een lasagne) die later na een buitenrijping op hopen op de akkers gebruikt werd. Het woord oppotten (van geld e.d.) kan best zijn oorsprong in de potstal hebben.

Een **es** 📖 of esch (ook wel enk, kouter, kamp (kempen)) is een hoog gelegen wat bolvormige akker op arme zandgrond. De kleine, vierkante of rechthoekige percelen (80 tot 120 meter lang) met een oppervlakte van 0,75 tot 1,5 hectare werden omgeven door een eswal 📖. Deze wildgraaf of wildwal moest wild en vee buitenhouden en verstuiving van de vruchtbare grond tegengaan.

De houtwal ontstond door de ophoping van langzaam verterende takken en stammen langs het veld. De walstroken werden soms ook meteen met struiken beplant als afscheiding.

De vruchtbaar makende plaggen werden aanvankelijk uit de beekdalen gestoken en aangevoerd. Later werden deze zoden verrijkt (en verhoogd) met de inhoud van de potstal. De oudste essen en esdorpen stammen van 500 tot 1.000 jaar geleden.